

Singing the Song of Democracy: Discursive Analysis of Neşet Ertaş Folk Songs in the Context of Democratic Values

Yusuf Çıfci^{1,a,*}

¹ Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Muş Alparslan University, Muş, Türkiye.

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 07/07/2022

Accepted: 30/08/2022

ABSTRACT

The subject of this study is the examination of Neşet Ertaş's musical discourse on the axis of democratic values. In the research, discourse analysis of Neşet Ertaş's folk songs is made within the framework of democratic values. The review consists of three parts. In the first part, the concepts of democracy and democratic values are discussed. After explaining the main and sub-democratic values, the second part of the study deals with the positive or negative effects of musical values on democratic values. In this context, it is explained with examples that music nourishes democratic or anti-democratic values depending on the subjects that an artist deals with within his musical discourse. In the third and last part, Neşet Ertaş's musical discourse is scrutinized on the axis of democratic and anti-democratic values such as anthropocentrism, tolerance, pluralism, discrimination, marginalization and violence. In Neşet Ertaş's musical discourse, anthropocentrism, tolerance and reconciliation elements dominate as democratic values. On the contrary, anti-democratic values such as discrimination, marginalization and violence are never encountered in Neşet Ertaş's musical discourse. The study aims to classify the democratic values in Neşet Ertaş's musical discourse. This study makes a special contribution to the literature as it investigates the democratic values in Neşet Ertaş's musical discourse. It can be said that the study has importance, as it tries to position Neşet Ertaş's musical discourse within the theory of democracy. In the study, the discourse analysis technique was used at the center of qualitative theory. In the first and second parts of the study, an analysis was carried out on the axis of qualitative theory. In the last part of the study, the discourse analysis technique was used in the center of Neşet Ertaş folk songs.

Keywords: Democracy, Democratic Values, Discourse, Folk Song, Neşet Ertaş

Demokrasinin Türküsünü Söylemek: Demokratik Değerler Bağlamında Neşet Ertaş Türkülerinin Söylemsel Analizi

Süreç

Geliş: 07/07/2022

Kabul: 30/08/2022

Öz

Bu çalışmanın konusunu Neşet Ertaş'ın müzikal söyleminin demokratik değerler ekseninde incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmada demokratik değerler çerçevesinde Neşet Ertaş'ın türkülerinin söylem analizi yapılmaktadır. İnceleme üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demokrasi ve demokratik değer kavramları işlenmektedir. Ana ve alt demokratik değerler anlatıldıktan sonra çalışmanın ikinci bölümünde müzikal değerlerin demokratik değerlere yaptığı olumlu ya da olumsuz etkilere değinilmektedir. Bu bağlamda bir sanatçının müzikal söyleminde işlediği konulara bağlı olarak müziğin demokratik ya da anti demokratik değerleri beslediği örneklerle açıklanmaktadır. Üçüncü ve son bölümde Neşet Ertaş'ın müzikal söylemi, insan merkezilik, hoşgörü, çoğulculuk, ayrımcılık, ötekileştirme ve şiddet gibi demokratik ve anti demokratik değerler ekseninde mercek altına alınmaktadır. Neşet Ertaş'ın müzikal söyleminde demokratik bir değer olarak insan merkezilik, hoşgörü ve uzlaşma unsurları hakimdir. Bunun karşısında Neşet Ertaş'ın müzikal söyleminde ayrımcılık, ötekileştirme ve şiddet gibi anti demokratik değerlere hiç rastlanılmamaktadır. Çalışmanın amacı, Neşet Ertaş'ın müzikal söylemindeki demokratik değerlerin tasnif edilmesidir. Neşet Ertaş'ın müzikal söylemindeki demokratik değerleri sorguladığı için bu çalışma, literatüre özel bir katkı sunmaktadır. Demokrasi teorisi içinde Neşet Ertaş'ın müzikal söylemini konumlandırma çabasında olması nedeniyle çalışmanın başlı başına bir önem ihtiva ettiği söylenebilir. Çalışmada nitel teori merkezinde söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde nitel teori ekseninde bir inceleme yürütülmüştür. Çalışmanın son bölümünde ise Neşet Ertaş türkülleri merkezinde söylem analizi tekniğinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratik Değerler, Söylem, Türkü, Neşet Ertaş

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a y.cifci@alparslan.edu.tr

^{id} <https://orcid.org/0000-0001-6453-0084>

How to Cite: Çıfci Y. (2022) *Singing the Song of Democracy: Discursive Analysis of Neşet Ertaş Folk Songs in the Context of Democratic Values*, Journal of Economics and Administrative Sciences, 23(4): 992-1003

Giriş

Siyaset ve müzik genel olarak birbirleriyle temas halinde tartışılan konular değildir. Temelde siyaset ve müzik birbirlerini karşılıklı olarak dışlayan konuları içerirler. (Davis, 2005:115) Siyaset bilimi, en azından çağdaş siyaset bilimi, siyasi düşünce ve eylemde müziğin konumuna gerekli önemi vermemiştir. (Street, 2005:10) Bununla birlikte Platon'dan Frankfurt Okulu'na kadar iktidarın kaynağının müzik olduğuna dair pek çok yorum yapılmıştır. (Street, 2003:116)

Müzikte politik olan nedir? Müzikte politik olanın ne olabileceği sorusuna cevap verilmeye çalışıldığında birbirine taban tabana zıt iki yanıt ortaya çıkmaktadır. Birinci bakış açısına göre politika esas olarak politik kurumlarda yer almaktadır. Bu sebeple de müziğin politik hacminin araştırılmasına sınırlı bir ilgi olmalıdır. Pek çok ana akım siyaset bilimci bu görüşü destekler. Diğer bir perspektife göre ise müzik, diğer insan eylemleri gibi her zaman politiktir. Hiçbir zaman politika dışı kalmaz. (Martinello ve Lafleur, 2001:5)

Çağdaş siyaset biliminin iddia ettiğinin aksine müzik, genelde siyaset bilimi ile özelde ise demokrasi teorisi ve de demokratik değerlerle yakından ilgilidir. (Lemos, 2011:200-207) Müzik en az ekonomi kadar insan hayatının içindedir. Müzik, insan hayatını sürekli takip etmektedir. Hayatı takip ettiği içindir ki müzik, hayatın her aşamasına ayna tuttuğu gibi temel politik ve demokratik değerlere de ayna tutmaktadır. Çünkü müzik, eğlenceli olduğu kadar siyasal iktidarla ve politik olanla da bir hayli ilişkilidir. İnsan politik bir yaratık olduğu kadar aynı zamanda müzikal bir yaratıktır. (Brown, 2008:10)

İnsan hayatına ayna tutan müzik, çoğu zaman haz ya da eğlence biçimi olarak görülse de bazı müzikal formlar, haz ve eğlenceden fazlasına işaret etmektedirler. Halk müziği de tam olarak bu konumdadır. Çünkü diğer müzikal formların atası olarak halk müziği (Kearney, 2009:124) toplumun derinlerinden gelen bir sesi teşkil etmektedir. Toplumun derinlerinden gelen bir sesler bütünü olan halk müziği, toplumun değerler manzumesine bitişiktir. Halk müziği hakkında yapılan bir inceleme, temelde toplumun değerleri ile ilgili yapılmış bir incelemeye karşı gelmektedir. Bu açıdan Neşet Ertaş'ın müzikal söyleminin mercek altına alınması aslında toplumsal değerlerin mercek altına alınmasıdır.

Çağdaş siyaset bilimi, özellikle sosyal bilimlere katı sınırlarla birbirinden ayırır da sosyal bilimlere, insana dair bir inceleme olduğu için tümleşik bir disiplin olarak görülmelidir. Örneğin tek müzikal formu "ağıt" olan bir toplumda, demokrasiden ya da demokratik değerlerden bahsedilmesi tuhaflık oluşturacaktır. Bu nedenle toplumsal değerler ve müzikal değerler arasındaki ilişki görmezden gelinemeyecek kadar açık ve ortadadır.

Seçim, katılım, katılım oranları, anayasa maddeleri, temsil oranları vb. istatistiksel çıktılarla demokrasi ve demokratik değerler ölçümünün yapılması, klasik siyaset bilimi anlayışının temel önermelerinden biridir. Ancak siyaset ya da demokrasi sadece sandıkta değildir, aynı zamanda müziğin içindedir. Dünya sadece görülmez aynı zamanda duyulabilir. (Attali, 2014:11-14) Çünkü seçime

katılmak ve bir müzikal forma katılmak aşağı yukarı aynı anlama gelmektedir. (Street ve ark., 2007:1)

Demokrasi, bir kişinin bir oy hakkına sahip olmasından bir anayasanın olmasından kurumsal yapılanmaların olmasından yahut da dört ya da beş yılda bir insanların önüne bir sandık konulmasından daha fazlasıdır. Demokrasi, norm ya da kurum alanından değil, değer alanından başlamaktadır. Diğer bir ifadeyle ötekine saygısının olmadığı ve kaybetmenin bir erdem olarak kabul edilmediği bir yerde sandık olmasının bir anlamı yoktur.

Demokrasi bir değerse müzik de bir değer aynasıdır. Bir toplumun müziğine bir sanatçının müzikal söylemine bakılarak içinden çıktığı toplumdaki demokratik / anti demokratik değerler görülebilir. Buna bağlı olarak bu çalışmada Neşet Ertaş'ın müzikal söylemindeki demokratik / anti demokratik değerler analiz edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada yorumcu bilgi kuramı ve söylem analizi tekniği kullanılarak; "Demokrasi nedir? Demokratik değerler nelerdir?", "Müzik, demokratik / anti demokratik değer üretebilir mi?" ve son olarak "Neşet Ertaş'ın müzikal söylemi, demokratik değerlere mi yoksa anti demokratik değerlere mi daha yakındır?" sorularının yanıtları aranmıştır.

Demokrasi Nedir? Demokratik Değerler Nelerdir?

Demokrasi, "demos" ve "kratos" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Demos, mahalle / halk anlamına gelirken kratos ise egemenlik ya da yönetim anlamlarını karşılamaktadır. (Nişanyan, 2018:175) Demokrasi sözcüğü ilk olarak Herodotos'un yazdığı Herodot Tarihi'nde kullanılmış olmakla birlikte (Herodotos, 1973:201-203) kavramın doğuş zamanı olarak Eski Yunan medeniyeti gösterilmektedir. Ancak bu türlü bir okumanın yanlış olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü M.Ö. 3000 yılındaki Sümerlerde de demokrasinin göstergelerine rastlanılmaktadır. (Kramer, 1998:25). Bunun yanında Eski Mısır Döneminde "Mezar Ötesi Hayatın Demokratikleşmesi" olarak geçen durum da demokrasiye işaret etmesi açısından kayda değerdir. (Eliade, 2020:140-141) Buna ek olarak Homeros'un memleketi olan İyonya'da da demokrasinin göstergesi olan izonomia -yasa önünde eşitlik- ve isegoria -söz söyleme eşitliği- gibi değerlerle karşılaştığı bilinmektedir. (Karatani, 2019:25-26)

Demokrasi literatürünün çoğunluğu, demokrasiyi bir Yunan icadı olarak görmektedir. Ancak bu bakış açısının yanlışlığı pek çok kez kanıtlanmıştır. Bu manada Bernal'in (1998:49-50) *Kara Atena: Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi?* adlı eseri bir hayli önem arz etmektedir. Nitekim Bernal bu eserinde diğer medeniyetlerden uzak safi bir Eski Yunan algısının çok sonraları yaratıldığını iddia etmekte ve aslında Eski Yunan medeniyetinin de diğer medeniyetlerin bir kesişimi olduğunu öne sürmektedir.

Eski Yunan merkezli demokrasi okuması, pek çok yanlışlığı beraberinde getirmekte ise de literatürde demokrasi hâlen bir Yunan icadı olarak okunmaktadır. Buna karşıt olarak demokrasi kavramına Eski Yunan

medeniyetinin katkıları görmezden gelinemez. Bu açıdan Atina merkezli medeniyet, kendisinden önceki medeniyetlerden aldığı demokrasi kavramına farklı bir değer katmış olsa da bu kavram salt olarak Atina'ya mal edilemez. Bu hususu Canfora (2010:10) şu şekilde aktarmaktadır: “Öğrenciler sınıflarda demokrasiyi Eski Yunan'ın icat ettiğini öğrenmişlerdir. Bu, derinlemesine incelendiğinde yanlış olduğu ortaya çıkan mantıksız ve fazlasıyla şematik bir formüldür.”

Demokrasi, bir yönetim formu olmadığı gibi rakamlarla alakalı bir şey de değildir. Kadim Yunan'da siyasal iktidarı anlatan başlıca üç terim vardır: I) Monarkhia (Tek), II) Oligarkhia (Bir Grup), III) Demokratia. Görüleceği gibi Monarkhia ve Oligarkhia terimlerine “Kaç?” sorusu sorulabilirken, Demokratia terimine “Kaç?” sorusu sorulamamaktadır. Çünkü demokrasi salt olarak sayılara indirgenebilecek bir şey değildir. (Ross, 2010:94)

Demokrasinin buharlı makineler gibi bir seferde icat edildiğini düşünmek yanlış olur. (Dahl, 2010:17) Bu sebeple olsa gerek, demokrasi üstüne yapılan tartışmalar yaklaşık beş bin yıldır devam etmektedir. Bu tartışmalarda demokrasinin ne olduğuna dair pek çok önerme ileri sürülmektedir. Ancak bu tartışmalarda başı çeken konu; demokrasinin değerlere mi yoksa kurumlara mı daha yakın olduğu üstünedir. Bu bakımdan Beetham ve Boyle (2005:29) “özgür-düzenli seçimler, açık-sorumlu hükümet, sivil- siyasi haklar ve sivil toplum” gibi araçları demokrasinin temel şartları olarak sunmaktadırlar. Buna karşıt olarak ise Dahrendorf (2015:8) “Demokrasi kavramı ile anlatılan bütün bir modern değerler yelpazesidir.” ifadelerini dile getirmektedir.

Demokrasi, seçim, anayasa, sandık, katılma oranları ya da istatistiklerden fazlasıdır. “Demokrasi adam başına bir oydan daha fazlasını ifade eder.” (Crick, 2018:8) Rousseau (2008:122) *Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri* adlı eserinde; “Bir Tanrı ulusu olsaydı, demokrasiyle yönetilirdi. Böylesine mükemmel bir yönetim tarzı, insanlara göre değildir.” önermesini ileri sürmekte ve demokrasinin değerleri ile bir toplumdaki değerlerin nasıl çatıştığını göstermektedir. Başka bir deyişle Rousseau, bir toplumdaki değerlerin demokrasiye uygun olması için herkesin bir “Tanrı” kadar “iyi” olması gerektiğini dile getirmiştir.

Bir toplumda herkesin “Tanrı” olamayacağından hareket edildiğinde demokratik değerler meselesi daha da önemli bir hâle gelmektedir. Demokrasi, her şeyden evvel bir “değer” meselesidir. Bu doğrultuda demokrasinin bir yönetim formu değil de bir değer meselesi olduğunu Nancy (2010b:67) şu şekilde aktarmaktadır: “Demokrasinin hakikati şudur: Demokrasi, eskiler için olmuş olduğunun tersine, diğerleri arasında bir politik biçim değildir. Demokrasi, kesinlikle bir politik biçim değildir ya da en azından öncelikle bir politik biçim değildir.” Nancy'nin bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere demokrasi bir politik biçim ya da kurum olmaktan ziyade öncelikli olarak bir politik değer meselesidir.

Demokrasi bir politik değer olarak tanımlandığında demokrasiye dair değerler yelpazesi içinde birkaç farklı değer kümesi ortaya çıkmaktadır. Kültürel değerlerin izafi

olduğu bir gerçeklik olarak kabul edilse de (Berger, 1999:34-35) bütün değerler kümelerinin birleştiği ve diğer değerlere çatı teşkil eden değerlerin bulunduğu da bilinmektedir. Bununla birlikte her politik sistemin belirli siyasal değerler üzerine yükseldiği ve demokrasinin yaşayabilmesi ve istikrar kazanabilmesi için onun sağlam bir değerler sistemine dayanması gerektiği sürekli dile getirilmektedir. (Yılman, 1992:13) Kısacası demokratik bir toplum, demokrasi ekininin temel değerlerini gündelik yaşama sokan bireylerarası ilişkilere gerek duymaktadır. (Eroğul, 1996:23)

Demokratik değer denildiğinde ilk akla gelen çatı değer olarak “insan”dır. Diğer bir ifadeyle demokratik değer çatısını “insan” oluşturmaktadır. İnsana verilen değer ölçüsünde ise diğer demokratik alt değerler olumlu ya da olumsuz manada ortaya çıkmaktadır. “İnsan”, demokrasinin çatı değeri olarak alındığında birinci alt değer olarak ayrımcılık ve ötekileştirme ortadan kaybolmakta, ikinci alt değer olarak çoğulculuk ve hoşgörü meydana çıkmakta ve üçüncü alt değer olarak şiddete karşı olumsuz bir toplumsal tavır oluşmaktadır. Buna karşıt olarak demokrasinin çatısı “insan” dışında bir ideoloji, mezhep, ırk ya da etnisite gibi bir grup adına bağlandığında; birinci alt değer olarak ayrımcılık ve ötekileştirme meydana gelmekte, çoğulculuk ve hoşgörü yok olmakta ve de politik ilişkilerde şiddet belirleyici bir rol oynamaktadır.

Demokrasinin öznesi insandır. Şüphesiz bu önerme demokrasi literatüründe üstün bir ilke olarak kabul edilmektedir. Çünkü insanların yönetiminde referans alınması gereken şey yine insandır. (Erdoğan, 1999:114) Demokrasi, insanı ana amaç olarak benimseyen bir ideolojidir. (Karpas, 2012:66) Demokrasi mutlak olarak insanı bağlamaktadır. (Nancy, 2010a: 67) Romalı oyun yazarı Terentius'tan Mazzini'nin (2014:20) aktardığı şu ifade, direkt olarak demokrasinin öznesine işaret etmektedir: “Homo sum nihil humani a me alienum puto! (İnsanım, insana dair olan hiçbir şey bana yabancı olamaz!)”

Demokrasinin öznesi olarak insan dışında başka bir aidiyet merkezi alındığında şüphesiz bu alımlama, ayrımcılık ve ötekileştirmeyi beraberinde getirmektedir. Bu iki kavram birbirine bağlı olarak gelişmektedir. Bir politik alanda ayırım olduğunda ötekileştirme doğmaktadır. Bu önerme tersinden kurulduğunda da doğruluk arz etmektedir. Bir politik alanda ötekileştirme olduğunda ayrımcılık kaçınılmaz olmaktadır.

Demokrasi Nedir? adlı eserinde Touraine (2015:277) demokrasiyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Demokrasi, ötekinin tanınmasıdır.” Touraine'nin bu tanımından hareket edilerek bir politik alanda ötekileştirmenin ve ayrımcılığın arttığı oranda demokrasi kapasitesinin azaldığından söz edilebilir. Bu açıdan ayrımcılık ve ötekileştirme arttığında çoğulculuk ve hoşgörü katsayıları da azalmaktadır. Ancak demokrasi literatüründe “hoşgörü” demokrasinin olmazsa olmaz bir prensibi / değeri olarak tanımlanmaktadır. (Lindsay, 1973:VII; Dahl, 2010:172; Ateş, 1994:110) Bu temel prensibin ihlali ise

sonuçta demokratik değerlerin yıkımına sebep olabilecek olan şiddeti beraberinde getirmektedir.

Demokratik değerler bir ev olarak değerlendirilirse eğer; evin çatısı insan kavramına işaret etmektedir. Bununla birlikte hoşgörü, demokrasinin kapısı ya da penceresi olarak değerlendirilmektedir. (Yılman, 1992:63) Bunun yanında o evde huzurlu bir yaşam sürdürülebilmesi için ayrımcılık ve ötekileştirmenin de olmaması gerekmektedir. Bunların yanında “şiddet” ise o ev için bir deprem etkisi yaratabilmektedir. Çünkü olumsuz bir değer olarak şiddet demokrasinin en büyük düşmanıdır. (Keane, 2010:9)

Bir çatı değer olarak “insan” demokrasinin tepesine yerleştirildiğinde ayrımcılık ve ötekileştirme doğmayacak, hoşgörü ve çoğulculuk olacaktır. Bunun karşısında çatı değer olarak insandan başka bir şey alındığında ayrımcılık ve ötekileştirme ortaya çıkacak ve de hoşgörü / çoğulculuk yok olacaktır. Çatı değer olarak insanın alınması, o politik alanda şiddetin doğup doğmamasında da temel etkeni oluşturmaktadır. Bu açıdan Neşet Ertaş türkülerindeki demokratik değerlerin söylemsel olarak insan çatısı altında; birinci alt değer olarak ayrımcılık / ötekileştirme, ikinci alt değer olarak çoğulculuk / hoşgörü ve üçüncü alt değer olarak şiddete karşı olumsuz bir toplumsal tavır bağlamında analizi yapılmadan önce müzikal değerler ve demokratik değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir.

Müzikal Söylemler, Demokratik / Anti Demokratik Değer Üretebilir Mi?

Müzik, insanlık tarihi kadar eskidir. Müziğin doğuşu ile ilgili hipotezlere bakıldığında onların belli başlı üç kaynaktan geldiği görülmektedir. Bu kaynakları, doğanın taklidi, insan ve insanın ilişkileri oluşturmaktadır. (Günay, 2011:16) Bu sebeple müziğin insan ilişkilerine içkin bir rolünün olduğu ifade edilebilir. Bunun yanında müzik, bir toplumsal kurum olarak değerlendirilebilir. Çünkü müzik, özünde kültürel bir olgudur. Müzik, kültürün gelişmesini ve mayalanmasını doğrudan etkiler, geçmiş ile gelecek arasında doğrudan bir bağlantı kurar. Müzik, kültürün hem nedeni hem de sonucu olarak insanların ortak değerlerini dile getirir. (Say, 2010:17-18)

Müzikal ses, kültürel referans olmadan açıklanamaz. Eğer müzikal ses, kültürel referans olmadan açıklanır; yanlış anlamaya, yanlış yorumlamaya ya da yanlış çeviriye neden olabilir. (Morrison ve Demonest, 2009:68) Müziğin çeşidi ya da türü ne olursa olsun her seçkin müzikte onu müzik yapan değerler dizgesi vardır. (Yıldırım ve Koç, 2008:10) Bu değerler dizgesi açıldığında müzik içinden çıktığı toplumla ilgili büyük bir epistemolojik data ortaya koymaktadır. Bu nedenle müzikal değerler ve toplumsal değerlerin birbirine bitişik oldukları net bir şekilde söylenebilir.

Bir toplumu istatistiklerinden ziyade gürültüleriyle, sanatıyla ve eğlence biçimleriyle değerlendirmeyi öğrenmek gerekir. Batı, iki bin beş yüz yıldır dünyayı görmeye çalışıyor. Oysa dünya görülmez, duyulur. Okunmaz ama dinlenir. (Attali, 2014:11-14) Bir toplumun

müzikal değerleri ve kültürel değerleri beraber değişmekte ve dönüşmektedir. Buradan hareketle müzikal değerlerin toplumsal değerlere ayna tuttuğu iddia edilebilir.

Müzik ve siyaset ilişkisi her zaman olmuştur. Ancak özellikle ideolojilerin etkisinden dolayı 20. yüzyıldan beri müzik ve siyaset, yapışık ikiz gibi yaşamaktadırlar. (Kutluk, 1997:8) Çünkü Althusser’in deyiimiyle ideoloji nasıl Tanrı’nın insanlara seslendiği gibi sesleniyorsa (2014:77-123) müzik de aynı şekilde insanlara seslenmektedir. Bu düzlemde müziğin insanlara hangi değerler ekseninde seslendiğinin incelenmesi aslında toplumsal değerlerin incelenmesine karşılık gelmektedir.

Müzik, topluma ayna tutmaktadır. (Soykan, 1991:73) Doğumundan ölümüne insanın bütün eylemlerine eşlik ettiği için müzik, insanın ve toplumun varoluşuna içkin bir halde hayatına devam etmektedir. Yaşamın her etkinliğine eşlik ettiği için bütün beşerî imgeler, müziğin içine kalıcı olarak yerleşmiştir. (Finkelstein, 1986:22) Doğum ritüelleri olarak ninniler, yaş ritüelleri olarak şarkılar, düğün ritüelleri olarak oyun havaları ve türküler, ibadet ritüelleri olarak ilahiler ve de ölüm ritüelleri olarak ağıtlar, birer müzikal araç olarak değerlendirilebilir. Fark edileceği gibi müzik, insan hayatının etrafını bir çember gibi sarmakta ve onu topluma içkin değerleriyle sarmalamaktadır.

Kendi içinde bir toplumsal gerçeklik taşıma kapasitesine sahip olduğu için müzik, aynı toplumsal gerçekliğe ve toplumsal değerler manzumesine dair üç işlevi potansiyel olarak üstünde taşımaktadır. Bu işlevlerden birincisi toplumsal gerçekliğin aynen yansıtılması, ikincisi değiştirilmesi ve üçüncüsü ise aynı toplumsal gerçekliğin bastırılması olarak göz önüne çıkmaktadır. Bu anlamda müziğin, çoğu kez ötekinin sesi olarak forma büründüğü iddia edilmektedir. Türkiye için düşünüldüğünde bir müzikal form olarak arabeskin, 1950’li yıllarda köyden kente göçen toplumsal grupların kent hayatıyla özdeşleşememelerinin yarattığı bir ötekilik sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle arabesk, köy ve kent dikotomisinden doğan değer çatışmasına işaret etmektedir. (Eğribel, 1984:24-27) Buna benzer şekilde Öztürk (1985:29) reggae müzikal formunu şu şekilde tanımlamaktadır: “Reggae, Jamaika halkının sesiydi; Afrika’dan buraya sürüklenen, ezilen siyahilerin soluğuydu.” Paralel olarak “blues” müzikal formu ise ABD’deki Afrikalıların ötekileştirilmelerinin sonucunda ortaya çıkan bir müzikal form olarak değerlendirilmektedir. (Herzhaft, 2005: 14) Başka bir deyişle blues, Afro değerlerle Amerikalı değerlerin çatışmasının bir ürünü olarak görülebilir.

Hangi ötekileştirme kalıbına işaret ederse etsin müzik, bu ötekileştirmede bir değer çatışmasından doğmaktadır. Bu bakımdan müziğin mevcut değerlere karşı bir isyanı seslendirmesi mümkün olduğu gibi aynı zamanda mevcut değerlere ayna tutması da imkân dahilindedir. Çünkü müziğin iktidarı onun hem topluma seslenmesine hem de toplumu seslendirmesine neden olmaktadır. (Rolston, 2001:51)

Müziğin politik işlevleri hususunda birkaç farklı şey söylenebilir. Müzik, bir değer olarak toplumsal sorunları

dillendiren, politik özneyi kuran ya da yerinden eden ve politik kimlikleri ayakta tutan bir yapıya sahiptir. Bu minvalde müzik, değerleri yansıttığı gibi değer çatışmalarını da yansıtmaktadır. Müzik, toplumun gerçekliğine bir ayna tutmaktadır. (Neuman, 2008:14)

Diğer kültürel bileşenler arasında müzik, kurumlar ve düşünceleri birleştirmesi anlamında zorlayıcı bir etkiye sahiptir. Bu etki, toplumsal organizasyonlar ve hareketlere biçim vererek toplumsal ağları oluşturarak ve toplumsal kaynakları tek noktada toplayarak müziğin sorunlara bir çerçeve çizmesi vasıtasıyla ortaya çıkar. (Roman, 2008:3) Bu düzlemde müzik, bir politik işlev olarak toplumsal sorunları da dillendirebilir.

Müziğin kültürel tarafı, insan özneliğini kurabilir, yıkabilir ya da onu değiştirebilir. Müzik, herhangi birini ya da hiçbirini "birisini"ne dönüştürebilir ya da birisini ya da herhangi birini "hiçbirisi"ne çevirebilir. (Dale, 2010:372; Suvakoviç, 2013:24; Strong, 2010:11-22) Bu nedenle müziğin siyaset ile yoğun bir ilişki içinde olduğundan söz edilebilir. Çünkü müzik, demokratik değerlere sahip bir özneyi de anti demokratik değerlere sahip bir özneyi de ortaya çıkarabilir. Burada özellikle bahsedilmesi gereken şey, müzik ve cinsel kimlikler arasındaki ilişkidir. Müzik aracılığıyla cinsel kimliklerin inşa edilebildiği de sürekli dile getirilen bir önermedir. (McClary, 1989:203) Nitekim Kongo'da kadın ve erkek kimlikleri arasındaki hiyerarşinin müzik sayesinde ortadan kalktığı ve bu iki kimliğe verilen değerlerin müzik vasıtasıyla yeniden tanımlandığı bilinen bir gerçeği teşkil etmektedir. (Lemos, 2011:207)

Ses, öznenin tarihsel ve epistemolojik yolculuğunun ilk durağıdır. (Yıldırım ve Koç, 2008:53) Müzikal doğa ve öznellik arasındaki uzlaşma, bir toplumsallığın kabulüdür. Bir müziğe ait olmak -bir aidiyet olarak müziği görmekten farklı olarak- yalnızca geleneksel olana bir dönüş anlamı taşımaz. Ancak bir müziğe ait olmak benliğin ya da başka bir ifadeyle öznenin hem toplumsal hem de bireysel olarak bağımlılıklarının dönüşümsel bir kabulüdür. Müzik hem bireysel hem de kolektif anlamda bir aidiyet yaratmaktadır. (Middleton, 2000:24; Frith, 2003:109)

Müziğin kimlikle güçlü bağlantıları vardır. Müzik direkt olarak deneyimler vasıtasıyla kimlik duygusunu inşa eder. (Torres, 2008:3; Born ve Hesmondhalgh, 2000:31-32) Temelde müzik, bir bütün olarak topluma ya da spesifik bir gruba ait olma duygusunu bireylere sağlamaktadır. (Martinello ve Lafleur, 2001:8) Bu bakımdan müzik ve özne arasındaki ilişki ve müziğin bir özneye verdiği değer bir hayli ehemmiyetlidir. Bir müzikal form içinde "x" kimliğine verilen değer, o kimliğin toplum içinde bir özne olarak tanınmasını beraberinde getirirken bir müzikal form içinde "y" kimliğine verilmeyen değer de o kimliğin toplum içinde bir özne olarak tanınmamasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle müzik, demokratik / anti demokratik anlamda değer üreten bir fabrika gibidir.

Müzikal ifadelerin bileşenleri politik ve toplumsal işlemlere sahiptir. Bu bileşenler, politik retorik ve konuşmaların mümkün kıldığı ötesinde, dinleyicilerde, güçlü demokrasi, sosyal adalet ve anti emperyalist duyarlılığı destekleyen bir duygu oluşturmaktadır. (Roman, 2008:3) Müzik bir demokraside pozitif çıktılar üretebileceği

gibi negatif çıktılar da üretebilir. (Martinello ve Lafleur, 2001:19) Bu açıdan Habermas'ın müzakereci demokrasi kuramında sesle ilgili metaforları kullanarak farklılıkları bir harmoni altında ortadan kaldırma arzusu içinde olduğu bilinmektedir. Bu minvalde müzikal söylemlerin, demokratik değerleri olumlu ya da olumsuz manada harekete geçirdikleri iddia edilebilir. (Love, 2006:1-15) Diğer bir deyişle müzik, kişiyi, demokratik değerler dizgesindeki insan merkezilik, ayrımcılık / ötekileştirmeden uzaklık, hoşgörü / uzlaşma taraftarlığı ve şiddet karşıtlığına ya da bu değerlerin tam zıddına götürebilir.

Müzik, insanların hangi değerleri benimseyip hangi değerleri benimsemeyeceklerine işaret eden toplumsallaşma açısından bir hayli önemlidir. Politik toplumsallaşmada müzik başat bir rol oynamaktadır. (Ani ve ark., 2014:132) Çünkü müzik, kimliğe bir kapsül oluşturmaktadır ve kimlikleri ayakta tutmaktadır. (Pham, 2003:8; Street, 2003:119) Bu minvalde müziği ve müzikal değerleri incelemek aslında demokratik değerleri incelemek anlamına gelmektedir.

Müzik üretimi ve yayılımı sürecine odaklanıldığında üç ayrı bileşenin potansiyel olarak politik bir anlam içerdiği söylenebilir. Şarkı sözleri, ritim-sesler ve icra bu üç ayrı bileşeni oluşturmaktadır. Ancak özellikle şarkı sözleri ya da diğer bir ifadeyle müzikal söylem, müzik içinde en keskin politik anlamı içeren ayrılmaz bir parça olarak değerlendirilmektedir. (Martinello ve Lafleur, 2001:5) Bu anlamda şarkı sözlerinin, politik olarak yol gösterici oldukları söylenebilir. (Davis, 2005:119)

Müzikal değerler toplumsal değerlere bitişiktir ve müzikal değerler toplumsal değerleri hem yansıtabilir hem de onları değiştirebilir. (Ighile, 2012:102) Müzikal değerler ve demokratik değerler arasındaki ilişki, müzikal formlar ve onları dinleyenlerin demokratik / anti demokratik davranmaları arasındaki ilişkiye benzemektedir. Bu açıdan "rap" müziğine yaptıkları söylem analizi ekseninde müzik ve demokrasi arasındaki ilişkiye değinen Richardson ve Scott (2002:177-181) "Rap ve hiphop müziğindeki müzikal metinler içindeki şiddet arttıkça toplumdaki şiddet içeren olaylar artmaktadır." ifadelerini dile getirmekte ve bu müzikal formun anti demokratik bir değer ürettiğinden söz etmektedir. Buna paralel olarak her müzikal form ya da sanatçının eserleri bu incelemeye tabi tutulduğunda ürettiği değerlerin demokrasiye mi yoksa anti demokrasiye mi yakın olduğu görülebilir. Bu bağlamda Neşet Ertaş'ın müzikal söylemindeki demokratik / anti demokratik değerlerin ve alt değerlerin söylemsel analizinin yapılması sonucunda Ertaş'ın bu müzikal söylemle demokratik değerler mi yoksa anti demokratik değerler mi ürettiği daha net bir şekilde görülebilir.

Neşet Ertaş'ın Müzikal Söylemindeki Demokratik Değerler Nelerdir?

Bütün müzikler, özünde halk müziğidir. (Kearney, 2009:124) Bütün müzikler, halk müziğine dayanmaktadır. Bu bakımdan müziği oluşturan; ses-melodi, icra ve müzikal söylem üçlüsünden sadece müzikal söyleme odaklanması, müzikteki politik bileşenlerin incelenmesi

için bir hayli önemlidir. Elbette ki diğer iki unsura bakılarak da inceleme yapılabilir. Ancak Neşet Ertaş'ın bir halk müziği sanatçısı olması, onun eserlerindeki demokratik değerlerin analiz edilebilmesi için özellikle müzikal söyleme odaklanılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü halk müziğinin sakin tınısı, anlamın baş kaynağı olarak söz varlığına odaklanır. Halk müziği, söz varlığının içinde politik ve kültürel bir eleştiri sunar. (Eyerman ve Jamison, 1995:458)

Köprülü'nün (2016:350-352) halk şiirinin lâdîni şekilleri olarak tanımladığı mâni, koşma, türkü, türkmani ve varsağı gibi öğelerden birinin temsilcisi olan Ertaş, türkülerinde içinden geldiği abdallık geleneğini yansıtmaktadır. Abdallık geleneği, Anadolu Türkmenlerinin geleneği olarak bilinmektedir. Abdallar, genel olarak farklı isimlerle anılsa da özellikle müzik icra etmeleriyle tanınmaktadırlar. (Tokel, 2018:59-75)

Bir halk müziği sanatçısı olarak Neşet Ertaş, "Bozkırın Tezenesi", "Türkü Baba", "Son Abdal", "Bağlama Virtüözü", "Son Şaman" ve "Kutb-ı Abdalan" gibi sıfatlarla anılmaktadır. (Bekki, 2013:13) Ertaş, UNESCO tarafından 2010 yılında "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak tescillenmiştir. (Kaya, 2014:35) Her sanatçının eseri kendi hayatından izler taşır. Bu nedenle elbette ki Neşet Ertaş'ın eserleri de kendi hayatından izler taşımaktadır. Bu manada Ertaş'ın eserlerinde doğup büyüdüğü Orta Anadolu yöresinden, küçük yaşta annesini kaybetmesinden ve de çoğu zaman memleketi olan Kırşehir'den uzaklarda yaşamasından izler bulunabilmektedir. Ancak Ertaş'ın bir diğer özelliği, eserlerinin yerellikten evrenselliğe ulaşmış olmasıdır (Zengin, 2012:9).

Neşet Ertaş'ı yerellikten evrenselliğe doğru götüren süreç elbette ki kendi hayatından ve içinden geldiği abdallık geleneğinden kayda değer unsurlar içermektedir. Ancak burada bahsedilmesi gereken şey, okuma-yazma bilmeyen bir insanın yazdığı türkü sözlerinde demokratik çatı ve alt değerlerin hemen hepsinin bulunmasıdır. Bu bağlamda temel demokratik değerler açısından Neşet Ertaş'ın türkü sözlerine bakıldığında Ertaş'ın müzikal söyleminde kurucu öznenin, demokrasi teorisine paralel olarak "insan" olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle Ertaş'ın müzikal söyleminde "insan" çatı değer olarak bulunmaktadır. Ertaş'ın hemen hemen bütün türkülerinde "insan" kelimesi ve ona verilen kapsayıcı değer en az bir kez geçmektedir. Bu açıdan Ertaş'ın *İnsanlar Kendini Bilebilseydi*, *İnsanoğlu* ve *Bir Yaratmış Allah Tüm İnsanları* adlı türkülerindeki şu ifadeler, onun, kurucu özne ya da çatı değer olarak doğrudan "insan"a işaret ettiğini kanıtlamaktadır:

İnsanlar Kendini Bilebilseydi

İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık yalan olmazdı
İnsan doğan yine insan ölseydi
Belki de dünyada hayvan kalmazdı
(Özcan, 2001:143-162)

İnsanoğlu

Can yakıp kalp kırma ey insanoğlu
Senin de gül benzin solacak bir gün
Her canlının kalbi Allah'a bağlı
Herkes ettiğini bulacak bir gün (Yamak, 2003)

Bir Yaratmış Allah Tüm İnsanları

Bir yaratmış Allah tüm insanları
Ayrılık insanın sözünden olur
Ayrı görme gel şu insanoğlunu
Her niyet kişinin özünden olur

Güneşi bir kuvvet karartır mı hiç
Allah sevmediğini yaratır mı hiç
İnsan olan insan darıltır mı hiç
Haksızlık haksızın yüzünden olur

İnsana aşığım hak özümmedir
Garibim özümde hem sözümmedir
Ruhumun aynısı bak yüzümmedir
Hakikat insanın gözünden olur
(Özcan, 2001:143-162)

İnsanlar Kendini Bilebilseydi isimli türküden de anlaşılacağı gibi Ertaş'ın müzikal söyleminde kendilik bilgisi hayli önemli bir yer tutmaktadır. Ertaş'taki kendilik bilgisi, Apollon Tapınağı'nın kapısında yazan ve Sokrates'in çıkış noktasını oluşturan "Kendini Bil!" -Gnoti Sevton!"- önermesiyle (Platon, 2010a:80-85) benzeşmektedir. İnsanın kendini bilmesi gerektiğinin ya da bir başka deyişle insan olduğunun farkında olmasının zorunluluk teşkil ettiğinin altını ısrarla çizen Ertaş, hayvan ve insan diyalektiğini de kendini bilmek eylemi ekseninde kurmaktadır. İnsan olarak doğanın "hayvan" olarak ölmesi şeklinde ifade ettiği durum, şüphesiz ki insanın kendini bilmeden hayatının sonlanmasına işaret etmektedir.

Ertaş'ın müzikal söyleminde ölüm kelimesi bir hayli fazla kullanılmaktadır. Ertaş için insanın kendini bilmesi gerekir. Çünkü insan ölümlüdür. *İnsanoğlu* adlı türküsünün sözlerinden de anlaşılacağı gibi Ertaş, zaten sonu olan bir yaşamda insanın insanlık dışı bir merkezde kendini konumlandırmasını yadırgamaktadır. Bu düzlemde Ertaş, *Bir Yaratmış Allah Tüm İnsanları* adlı türküsünde insanların birbirlerini ayrı görmemeleri ya da ötekileştirmemeleri gerektiğinin altını da koyu bir kalemle çizmektedir. Bu doğrultuda aynı türküde geçen "İnsana aşığım!" ifadesi, demokrasi teorisine paralel olarak Ertaş'ın müzikal söyleminde kurucu özne ve çatı değer olarak insan kavramının alındığını çok net bir şekilde göstermektedir.

Müzikal söyleminde çatı değer olarak insanı aldığı için Ertaş, birinci alt değer olarak ayrımcılık ve ötekileştirmeye mesafeli yaklaşmaktadır. Çünkü Ertaş, ayrımcılık ve ötekileştirmenin, demokrasinin çatı değerini bozacağına farkındadır. Ertaş'a göre senlik ve benlik gibi bir ayırım bile (!) insanî değerlerden uzak bir ayrımcılık yaratmaktadır. (Artun, 2013:47) Bu minvalde Ertaş, demokratik değerlere paralel bir şekilde bütün ayrımcılıkları ve ötekileştirmeleri reddeden bir müzikal söylem üretmiştir. Ertaş'ın renk, dil, din, zengin-fakir gibi bütün ayrımcılıkları ve ötekileştirme kalıplarını reddettiği,

İkilik Noktası ve *Saygı Duyarım* adlı şu türkülerinde geçen ifadelerden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

İkilik Noktası

İkilik noktası çıksın aradan
Birdir Allah adı hoş değil midir
İnsanları bir yaratmış yaradan
İnsanlar hep bir kardeş değil midir
(Özcan, 2001:143-162)

Saygı Duyarım

Vatanın memleketin bu mutlu gününde
Büyüğüne küçüğüne saygı duyurum
Ayrım yapmayana kendi gönlünde
İnsanlık adına sevgi duyurum
(Özcan, 2001:143-162)

Müzikal söyleminde “insan” kavramını bir çatı değer olarak aldığı için Ertaş, ayrımcılık ve ötekileştirme olgularına çok mesafeli durmaktadır. Bu düzlemde Ertaş, *İkilik Noktası* adlı türkünün sözlerinde geçen eşitlik ve kardeşlik söylemini sürekli kullanmıştır. Ertaş’ta saygı duyulacak kişi *Saygı Duyarım* adlı türkünün sözlerinden de anlaşılacağı üzere ayrım yapmayan insandır. Çünkü demokratik değerlerin önerdiğine benzer şekilde Ertaş’a göre insanlar arasında yapılacak bir ayrım, demokrasinin çatı değeri olan “insan”a zarar vermektedir. Bu bağlamda Ertaş’ın özellikle kadın-erkek arasında da bir ayrım yapılmaması gerektiğine dair müzikal söylemleri bulunmaktadır. Hatta bir birim daha derine inildiğinde Ertaş’ta kurucu özne kadındır. Bu manada Ertaş, kadın ve erkek arasındaki insan eksenli ilişkiyi ve de kadına dair yapılan ayrımcılığı, *Aslı Bozuk Deme*, *Helal Et Hakkını* ve *İki Büyük Nimetim Var* adlı türkülerinde şu şekilde eleştirmektedir:

Aslı Bozuk Deme

Ulu arıyorsan analar ulu
Sevmişiz gönülden olmuşuz kulu
Analar insandır biz insanoğlu
Aslı bozuk deme gel şu insana
(Özcan, 2001:143-162)

Helal Et Hakkını

Gidiyor bu garip eyleyemez ki
Gerçek güneş gibi söylenemez ki
Anaların hakkı ödenemez ki
Helal et hakkını canım helal et
(Özcan, 2001:143-162)

İki Büyük Nimetim Var

İki büyük nimetim var
Biri anam biri yârim
İkisine de hürmetim var
Biri anam biri yârim

Birisi var etti beni
Birisi yâr etti beni
İkisinin de birdir yeri
Biri anam biri yârim
(Özcan, 2001:143-162)

Ertaş’ın kadın ve erkek arasında kurduğu demokratik ilişki, müzikal söylemine de yansımıştır. Hem demokratik değerlere hem de Ertaş’a göre kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir ilişki kurulamaz. Ancak farazi bile olsa kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir ilişki kurulacaksa Ertaş için “kadın” kimliği erkek kimliğinden daha yukarıdadır. Bu açıdan babası Muharrem Ertaş ile atışması esnasında yazdığı *Aslı Bozuk Deme* adlı türkünün sözlerinden de fark edileceği üzere “ulu”luk sıfatını Ertaş, kadın kimliğine yüklemekte ve kadını insan, erkeği ise insanoğlu olarak tanımlamaktadır. Ertaş’ın dillere pelesenk olan “Kadınlar insandır, biz (erkekler) insanoğlu” ifadesinde kadını cümle diziliminde önce telaffuz etmesi bile onun bu kimliği üst bir konuma yerleştirdiğini ve bu kimliğe dair yapılan ayrımcılığa bir eleştiri sunduğunu göstermektedir. Bunun yanında Ertaş için özellikle “ana” imgesi çok önemlidir. (Görgülü, 2019:241-250) Ertaş’ın “ana”ya verdiği değer ise *Helal Et Hakkını* ve *İki Büyük Nimetim Var* adlı türkünden çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim bu müzikal söyleminde Ertaş, annelerin hakkının ödenemeyeceğini ve annelerin ve eşlerin birer nimet olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Ertaş’ın *İki Büyük Nimetim Var* adlı türküsünde kadın ve erkek kimliğinin varoluşunu bütün geleneksel ve modern anlatıların tersine bir eksende kurduğu görülmektedir. Bilindiği üzere bütün yaratılış hikayelerinde kadın, erkekten sonra ve hatta erkeğin bir kemiğinden yaratılmıştır. Ancak Ertaş bu türküde erkeğin varlığını ve yârlığını kadın kimliğine bağlı olarak açıklamaktadır.

İnsan ana değer çatısı altında ayrımcılık ve ötekileştirmelerin hepsini reddeden Ertaş, ayrımcılık yapanı ve ötekileştireni “öteki” konumunda görmektedir. Bu anlamda Ertaş’ın müzikal söylemine ikinci alt değer olarak çoğulculuk ve özellikle de hoşgörü hâkimdir. Ertaş, bu düzlemde de demokratik değerlere paralel bir söylem geliştirmiştir. Bu bağlamda Ertaş’ta insana saygı ekseninde insanların birbirlerine hoşgörü olmaları gerektiği sürekli vurgulanmaktadır. (Akman, 2006:136) Ertaş’ın müzikal söyleminde ikinci alt değer olarak çoğulculuk ve hoşgörü olguları, *Yolcu*, *Dertli Yoldaş* ve *Dinle Sana Bir Sözüm Var* adlı türkülerindeki şu söylemlerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır:

Yolcu

Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce dünyaya gönül verdin mi
Kimi büyük kimi böcek kimi kul
Merak edip nedenini sordun mu
Bunlar neden nedenini sordun mu
(Özcan, 2001:143-162)

Dertli Yoldaş

Ey garip gönüllüm dertli yoldaşım
Neden belli değil baharın kışın
Var mıdır sormazlar ekmeğin aşın
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukaraysan abdal derler ya cingan haşa
(Özcan, 2001:143-162)

Dinle Sana Bir Sözüm Var

Dinle sana bir sözüm var
Kimseyi hor görme gardaş
Kim nasıldır Allah bilir
Kötüleyip yerme gardaş
(Özcan, 2001:143-162)

Ertaş'ın müzikal söyleminde hoşgörü, salt olarak insanlar arasındaki ilişkide değil insanlar ile bütün canlılar arasında kurulmaktadır. Ertaş, demokratik değerler açısından "hayvan hakları" olarak bilinen olguya da göndermede bulunmaktadır. Bu açıdan *Yolcu* adlı türküsündeki "Kimi büyük kimi böcek kimi kul" ifadeleri, Ertaş'ın bütün canlılar arasında bir hoşgörü ve çoğulculuk mantığı kurduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak özellikle zengin ve fakirler arasında oluşan hoşgörüsüzlüğe de Ertaş bir eleştiri getirmektedir. *Dertli Yoldaş* adlı türküsünde Ertaş, zenginlere bey ya da paşa, fukaralara ise abdal ya da cingan -burada kastedilen çingene kelimesidir-benzetmesinin yapıldığını ya da olumsuz bir etiket yapılandırıldığını ve dolayısıyla da hoşgörünün sınırlarının aşıldığını beyan etmektedir.

Demokratik değerler hususunda olduğu gibi Ertaş'ta insan çatı değerinin altında ikinci alt değer olarak hoşgörü büyük bir önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Ertaş, kendini bilen bir kişinin kimseyi hor göremeyeceğini ya da bir diğer deyişle kimseyi kendi kalıbına uymadığı için yargılayamayacağını iddia etmektedir. Ertaş, bu tutumunu, *Dinle Sana Bir Sözüm Var* adlı türküsündeki "Kim nasıldır Allah bilir / Kötüleyip yerme gardaş!" ifadesi ile sergilemektedir. Çünkü Ertaş'a göre birinin herhangi bir niteliğinden dolayı kötülenmesi, "insan" değerine aykırıdır. Ertaş'ın bu düşüncesi, şüphesiz ki demokratik değerler bağlamında da "mutlak doğru" olarak kabul edilmektedir.

İnsan ekseninde kurduğu öznelliği müzikal söylemleriyle sürekli vurgulayan Ertaş, insan ana değerinin altında ayrımcılık ve ötekileştirme karşısında bir duruş sergilemekte ve hoşgörü ve de uzlaşma çağrısı yapmaktadır. Bu bakımdan Ertaş'ın bütün söylemleri demokratik değerlerle uyumaktadır. Bunlara paralel olarak Ertaş, demokrasinin düşmanı olan şiddet karşısında da bir müzikal söylem geliştirmektedir. Ertaş, demokrasinin düşmanı olan şiddete karşı olan tavrını, *Ne Söyleyeyim* ve *Benim Yurdum* adlı türkülerinde şu şekilde belirtmektedir:

Ne Söyleyeyim

İnsanlık kastına silah yapılmış
Belli insanlık kötülüğe katılmış
Tetikler çekilmiş atom atılmış
Tetik ayrı ayrı el ayrı ayrı (Köse, 2018:256-257)

Benim Yurdum

İnsan hakları hak olsun
Bu hakkı bilen çok olsun
Bütün silahlar yok olsun
Cehalet can dağlamasın
(Özcan, 2001:143-162)

Ertaş'ın müzikal söyleminde "şiddet" özellikle karşı durulan "olumsuz" bir değerdir. Sürekli sevgi ve insanlık çağrısı yapan Neşet Ertaş'ın müzikal söyleminde şiddetin bir çözüm olmadığı sürekli tekrar edilen bir önermedir. Demokrasinin düşmanı olan şiddet, Ertaş'ın müzikal söyleminde de hiçbir surette kabul edilmemektedir. Bu bakımdan Ertaş, *Ne Söyleyeyim* adlı türküsünde silahın, insanlığın kastına bir araç olduğunu söylemektedir. Ertaş'a göre silah ya da şiddet "kötülük" kavramı ile eş anlamlıdır. Buna paralel olarak Ertaş, *Benim Yurdum* adlı türküsünde, insan haklarının altını çizmekte ve bütün silahların yok olması gerektiğini dile getirmektedir. Bu anlamda en can alıcı nokta ise demokrasinin öznesi olan insan çatısı altında kendi söylemini kuran Ertaş'ın sorunların çözümü olarak belirli bir doktrin yerine eğitimi öncelemiş olmasıdır. Ertaş için "cehalet", Sokrates'te olduğu gibi bütün kötülüklerin anasıdır. (Platon, 2010b:107) Ertaş, iyiliği insan ekseninde kurmakta, insan çatısı altında konumlandığı kendi öznesini; ayrımcılık ve ötekileştirmenin uzağında, hoşgörü ve çoğulculuğun yanında ve de son olarak şiddetin karşısında konumlandırmaktadır.

Ertaş'ın türkülerine genel olarak bakıldığında türkülerinde sade bir dil kullandığı ve basit cümlelerle kendini ifade ettiği görülmektedir. (Köse, 2018:318) Ancak Ertaş, bu basit cümlelerle demokrasi teorisinin çelik çekirdeğindeki değerlere dokunan bir müzikal söylem geliştirmiştir. Demokratik değerler bakımından incelendiğinde Ertaş'ın müzikal söylemi, demokrasinin önerdiği insan merkezliğe, ayrımcılık / ötekileştirme karşıtlığına, hoşgörü / çoğulculuk yakınlığına ve de şiddete mutlak olarak karşıtlığa işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle demokratik değerlerin neredeyse tamamı, Ertaş'ın müzikal söylemi içinde bulunmaktadır. Ertaş'ın yerelden evrensel uzanan yolculuğundaki başarısı, kuşkusuz onun müzikal söyleminin demokratik değerlerle tam olarak örtüşmesinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Müzik, diğer pek çok toplumsal unsur gibi siyasete bitişiktir. Müzikal değerler ile demokratik / anti demokratik değerler, at başı ilerlemektedir. Siyasete katılmak ve müziğe katılmak neredeyse aynı anlama gelmektedir. Bu açıdan müzikal ve demokratik / anti demokratik değerlerin birbirlerine paralel oldukları net bir şekilde iddia edilebilir. Çünkü müzik, müzikal form ya da bir sanatçının ürettiği müzikal söylem demokratik / anti demokratik değer üretebilir. Bunun yanında bir müzikal söylem incelendiğinde içinden çıktığı topluma demokratik değerler bağlamında mı yoksa anti demokratik değerler dolayımında mı katkı yaptığı görülebilir.

Demokratik değerler, "insan" çatısı altında toplanmaktadır. İnsan, demokrasi evinin çatısını, ayrımcılık / ötekileştirmenin olmaması demokrasi evinin bacasını, hoşgörü / çoğulculuk demokrasi evinin kapısını ve penceresini oluşturmaktadır. Bunlara bağlı olarak şiddetin olmaması ise o evin yıkılmadan kalabilmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile şiddete karşı durulması,

demokrasi evinin depreme dayanıklılığını teşkil etmektedir.

Demokratik / anti demokratik değerler, müzik aracılığıyla topluma iletilmektedir. İdeoloji gibi müzik ve müziği üreten sanatçılar da insanları bir yer / zamana dolayısıyla da değerler evine çağırmaktadır. Başka bir deyişle müzik, insanlara seslenmekte ve onları kendi içindeki değerler evine davet etmektedir. Bu manada müzikal söylemi incelendiğinde Neşet Ertaş'ın, insanları, demokratik değerlerin çelik çekirdeğine çağırıldığı ifade edilebilir.

Demokratik değerler bağlamında Neşet Ertaş'ın müzikal söylemi incelendiğinde Ertaş'ın, insan çatı değeri altında hoşgörü ve uzlaşma çağrısı yaptığı fark edilmektedir. Ertaş'ın hemen her türküsünde en az bir kez "insan" kelimesi geçmektedir. İnsan çatı değeri altında duran ve dinleyicilerini de buraya davet eden Ertaş, demokratik değerlerin en uzağında olan ayrımcılık ve ötekileştirmeyi de sürekli eleştirmektedir. Buna paralel olarak demokrasinin düşmanı olan şiddet, Ertaş'ın müzikal söyleminde de "düşman" olarak gösterilmektedir.

Demokrasinin çatı değeri insandır. Ertaş'ın müzikal söyleminde de esas değer insana atfedilmektedir. Ertaş'ın müzikal söylemi, direkt olarak demokratik değerlerle örtüşmektedir. Ertaş, türküleriyle demokratik değerler manzumesine bir katkı yapmış ve dinleyicilerini demokratik değerlere doğru yönlendirmeye çalışmıştır. Ertaş'ın bunu demokrasi maksadı ile yaptığı elbette ki söylenemez. Ancak Ertaş'ın içinden geldiği gelenek ve dünya görüşü, onunla demokrasiyi, demokratik değerlerin paydası olan insan kavramında buluşturmuştur.

Sonuç olarak Ertaş'ın müzikal söylemi, temel demokratik değerlere bitişiktir. Onun müzikal söylemi, dinleyicilerini demokrasinin öznesi olmaya davet etmektedir. Neşet Ertaş'ın, UNESCO tarafından 2010 yılında "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak tescillenmesinin temel nedeni, onun, evrensel değerler ekseninde müzikal söylemini geliştirmiş olmasıdır. Nihayetinde Ertaş kendi yerelliğini evrenselliğe taşımayı başarmıştır. Çünkü Ertaş'ın ağzı, "demokratik değerlerin ağzı"dır.

Extended Abstract

Classical political science does not see music as an object of study. Because, according to classical political science, music and politics include subjects that are mutually exclusive (Davis, 2005:115). However, in recent years, there have been many studies examining the relationship between music and politics. In addition, all world-famous philosophers from Plato to Habermas have pondered on music. Because there is an intense relationship between music and politics.

There are two different perspectives on the relationship between music and political science. According to the first point of view, politics takes place only in political institutions. Therefore, there is limited interest in music. Many political scientists support this view. From the second point of view, music, like other human actions, is political. Music can never be left out of

politics (Martinello ve Lafleur, 2001:5). Because music is in the middle of human life.

Contrary to what classical political scientists claim, music is closely related to political science. There is a close relationship between democracy and democratic values and music. Because music follows human life. There is music at birth. There is no child who grows up without listening to a lullaby. There is music in the celebrations of one's birthdays. Weddings have music. Weddings are unthinkable without music. There is music when people die. Lamenting after the dead is a tradition in almost all societies. In addition to these, music is indispensable in election campaigns. Therefore, music is in human life. Man is a musical as well as a political creature (Brown, 2008:10).

In this study, the relationship between democratic values and music is questioned based on the relationship between music and politics. The qualitative theory is used in the first and second parts of the study. In this context, in the first part of the study, an analysis is made of democratic values. In this section, democracy and democratic values are discussed in detail. In the second part of the study, on the axis of the qualities of democratic values, the relationship between musical values and democratic values is examined. In the third and last part of the study, the discourse analysis technique is used. In the last part of the study, the democratic and anti-democratic values in Neşet Ertaş's musical discourse were traced. It has been tried to reveal the democratic nature of Neşet Ertaş's musical discourse, based on his folk songs.

The basis of democratic values is based on people. If democracy is considered as a house, human forms the roof of this house. Accordingly, the first sub-value is the absence of discrimination and marginalization. The second sub-value is pluralism and tolerance. The third and final sub-value is the absence of violence. In this sense, in order to be able to talk about democratic values in a political field, there must be a structuring based on the concept of humans.

Music is a phenomenon as old as human history. When we look at the comments about the birth of music, three main theses are encountered. According to the first thesis, the source of music is humans. According to the second thesis, the source of music is nature. According to the third thesis, the source of music is social relations. As it can be understood from its sources, music is the mirror of society. In other words, music holds a mirror to society. Because music is both the cause and the result of culture (Say, 2010:17-18).

There is an intense connection between music and ideology. Just as ideology appeals to people like God, music appeals to people in the same way. (Althusser, 2014:77-123) In this respect, music subjectivizes people. Music invites people to a predetermined time and place. For this reason, music is considered a capsule of identities. Music has strong connections with identity. Music builds identities. (Torres, 2008:3) Basically, music gives people a sense of belonging. Listening to music actually means belonging to a social or political group. On the contrary,

refusing to listen to a piece of music also has a political meaning. In this context, music has a political meaning both for those who listen to it and for those who refuse to listen to it.

Music is an important determinant of which values people will adopt and which values they will reject. Music has an important place in political socialization. (Ani ve ark., 2014:132) Because music sustains identities and provides a time and place for them to continue their lives. In this way, examining musical values means examining democratic values.

When we look at the music production process, it is seen that three different components can potentially have a political meaning. Lyrics, rhythm-sound and performance make up these three separate components. But especially the lyrics are politically decisive. Because the lyrics constitute the area where the political message can be accommodated most clearly.

Musical values and social values are adjacent to each other. In this respect, it can be said that musical values and democratic values are adjacent to each other. Music can be seen as a value factory. When the musical discourses produced by an artist are examined, it can be clearly understood whether he produces democratic or anti-democratic values. In this context, when Neşet Ertaş's musical discourses are examined, it can be stated that there are too many democratic values in his musical discourse.

Neşet Ertaş, a folk music artist, is a well-known person in Türkiye. Neşet Ertaş, registered as a living human treasure by UNESCO in 2010, was born in Kırşehir. Of course, all artists are influenced by the region where they were born and raised. These influences are also present in Neşet Ertaş's folk songs. But beyond that, Neşet Ertaş's musical discourse is fully based on democratic values. Neşet Ertaş's musical discourse is a defense of democracy like Socrates' Defense.

The word "human" is mentioned at least once in Neşet Ertaş's folk songs. In Neşet Ertaş's musical discourse, the concept of "human" stands at the top. Human centrism, which is the basis of democratic values, has a very important place in Neşet Ertaş's musical discourse. In addition, the discrimination and marginalization phenomena, which are in a negative position in democratic values, also stand in a negative position in Neşet Ertaş's musical discourse. In addition to these, democratic values such as tolerance and pluralism are also very important in Neşet Ertaş's musical discourse. Finally, violence, which is the biggest enemy of democracy and democratic values, is also in the "enemy" position in Neşet Ertaş's musical discourse.

Neşet Ertaş's musical discourse includes all democratic values. According to him, the most important value is human. Accordingly, in Neşet Ertaş's musical discourse, especially the relationships between men and women are examined. Although he is illiterate, Neşet Ertaş evaluates the relationship between men and women from a democratic perspective. As a matter of fact, in all creation stories, women were created after men. However, in

Neşet Ertaş's musical discourse, women are in a superior position to men. Ertaş criticizes the discrimination against women's identity by saying "Mothers are human, we are human beings".

Neşet Ertaş's musical discourse is adjacent to basic democratic values. Neşet Ertaş's musical discourse invites his listeners to basic democratic values such as anthropocentrism, tolerance and reconciliation. It is very important that Neşet Ertaş was registered as a living human treasure by UNESCO in 2010. Because this registration is proof that his musical discourse is suitable for universal and democratic values. Neşet Ertaş has succeeded in carrying his locality to the universal. Because Ertaş's musical discourse, no matter what language it is translated into, will be perceived as a call to humanity for those who listen to it.

Kaynaklar

1. Akman, H. (2006). *Gönül Dağında Bir Garip: Neşet Ertaş Kitabı*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
2. Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Alp Tümertekin (Çev.). İthaki Yayınları.
3. Ani, K.J., Aro, G.C., Okorie, G.M. (2014). Music as A Tool for Peaceful Political Socialization in Nigeria. *Mandyeng Journal of Central Nigeria Studies*, 131-142.
4. Artun, E. (2013). *Âşıklık Geleneğinde Neşet Ertaş Türkülerinin Yeri*. Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Ahi Evran Üniversitesi.
5. Ateş, T. (1994). *Demokrasi: Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler*. Ümit Yayıncılık.
6. Attali, J. (2014). *Gürültüden Müziğe, Gülüş Gülcügil Türkmen* (Çev.). Ayrıntı Yayınları.
7. Bekki, S. (2013). *Abdallık Geleneği ve Neşet Ertaş*. Ahi Evran Aktüel Dergisi, (3):10-13.
8. Berger, P.L. (1999). *Günümüz Dünyasında Demokrasi*, Cevdet Aykan (Çev.). *Sosyal ve Siyasal Teori / Seçme Yazılar*, Atilla Yayla (ed). Siyasal Kitabevi.
9. Bernal, M. (1998). *Kara Atena: Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? Özcan Buze* (Çev.). Kaynak Yayınları.
10. Beetham, D., Boyle, K. (2005). *Demokrasinin Temelleri: 80 Soru 80 Cevap*, Aslihan Zeynep Kopuzlu (Çev.). Adres Yayınları.
11. Born, G., Hesmondhalgh, D. (2000). *Introduction: On Difference, Representation and Appropriation in Music*. University of California Press.
12. Brown, C. (2008). *Politics in Music: Music and Political Transformation from Beethoven to Hip-Hop*. Farsight Press.
13. Canfora, L. (2010). *Avrupa'da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi*, Neşenur Domanıç ve Nusret Avhan (Çev.). Literatür Yayıncılık.
14. Crick, B. (2018). *Demokrasi: Çok Kısa Bir Başlangıç*, H. Hande Orhon Özdağ (Çev.). İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
15. Dahl, R.A. (2010). *Demokrasi Üzerine*, Betül Kadioğlu (Çev.). Phoenix Yayınevi.
16. Dahrendorf, R. (2015). *Demokrasinin Bunalımları: Antonio Polito ile Bir Söyleşi*, A. Emre Zeybekoğlu (Çev.). İthaki Yayınları.
17. Dale, P.R.W. (2010). *Anyone Can Do It: Traditions of Punk and The Politics of Empowerment*, [Unpublished PhD Thesis]. New Castle University.

18. Davis, M. (2005). An Evening of Pleasure Rather Than Business: Songs, Subversion and Radical Sub-Culture in the 1970's. *Journal for The Study of British Cultures*, 12(2): 115-126.
19. Eğribel, E. (1984). Niçin Arabesk Değil? Süreç Yayıncılık.
20. Eliade, M. (2020). Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi: Taş Devrinden Eleusis Mysterialarına, Ali Berktaş (Çev.). Alfa Yayınları.
21. Erdoğan, M. (1999). Demokrasinin Felsefesi Üstüne Birkaç Not. *Sosyal ve Siyasal Teori / Seçme Yazılar*, Atilla Yayla (ed). Siyasal Kitabevi.
22. Eroğul, C. (1996). Demokrasi Ekini Üzerine. *Demokrasi ve Kültür*. Aybay Yayınları.
23. Eyerman, R., Jamison, A. (1995). Social Movements and Cultural Transformation: Popular Music in the 1960's. *Media, Culture & Society*, (17): 449-468.
24. Finkelstein, S. (1986). Müzik Neyi Anlatır? Kaynak Yayınları.
25. Frith, S. (2003). Music and Identity, Stuart Hall and Paul Du Gay (Eds.). *Questions of Cultural Identity*. Sage Publications.
26. Görgülü, D. (2019). Karacaođlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ta Kadın, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
27. Günay, E. (2011). Müzik Sosyolojisi: Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış. Bağlam Yayınları.
28. Herodotos. (1973). Herodot Tarihi, Müntekim Ökmen (Çev.). Remzi Kitabevi.
29. Herzhaft, G. (2005). Blues, İsmail Yerguz (Çev.). Dost Kitabevi.
30. Ighile, M. (2012). A Conceptual Approach to The Study of Song and Music in Benin Society. *Venets: The Belogradchik Journal for Local History, Cultural Heritage and Folk Studies*, 3(3): 93-111.
31. Karatani, K. (2019). İzonomi ve Felsefenin Kökenleri, Ahmet Nüvit Bingöl (Çev.). Metis Yayınları.
32. Karpat, K.H. (2012). Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller. Timaş Yayınları.
33. Kaya, G. (2014). Hayat Bilgisi Deđerlerinin Öğretiminde Halk Ozanlarının Önemi: Neşet Ertaş Bağlamında Bir İnceleme, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
34. Keane, J. (2010). Şiddet ve Demokrasi, Meral Üst (Çev.). İmge Kitabevi.
35. Kearney, D. (2009). I can't believe the news today's: Music and the Politics of Change. *Chimera* (24): 122-140.
36. Köprülü, M.F. (2016). Türk Edebiyatı Tarihi: Külliyyat 1. Alfa Yayınları.
37. Köse, S. (2018). Neşet Ertaş Türkülerinin Cümle Yapısı Açısından İncelenmesi, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
38. Kutluk, F. (1997). Müzik ve Politika. Doruk Yayıncılık.
39. Lemos, L. (2011). Crossing Borders, (Re)Shaping Gender, Music and Gender in a Globalised World. *E-Cadernos CES* (14): 200-210.
40. Lindsay, A.D. (1973). Demokrasinin Esasları, Kemal Dirioz (Çev.). Milli Eğitim Basımevi.
41. Middleton, R. (2000). Musical Belongings: Western Music and Its Low-Other. Introduction: On Difference, Representation and Appropriation in Music, Georgia Born and David Helmondhalgh (eds.). University of California Press.
42. Martinello, M., Lafleur, J.M. (2001). Ethnic Minorities' Cultural and Artistic Practices as Forms of Political Expression: A Review of the Literature and a Theoretical Discussion on Music. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-25.
43. Mazzini, G. (2014). Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler, Ahmet Fethi (Çev.). Köprü Kitapları.
44. McClary, S. (1989). Constructions of Gender in Montoverdi's Dramatic Music. *Cambridge Opera Journal*, 1(3): 203-223.
45. Morrison, S.J., Demonest, S.M. (2009). Cultural Constraints on Music Perception and Cognition. *Cultural Neuroscience – Cultural Influences on Brain Function*, Joan Chiao (eds.). 67-77.
46. Nancy, J. (2010a). Sonlu ve Sonsuz Demokrasi, Savaş Kılıç (Çev.). Demokrasi Ne Âlemde? Metis Yayınları.
47. Nancy, J. (2010b). Demokrasinin Hakikati, Murat Erşen (Çev.). MonoKL Yayınları.
48. Neuman, D. (2008). Music, Politics and Protest. *Music and Politics* 2(2), 1-22.
49. Nişanyan, S. (2018). Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. Liber Plus Yayınları.
50. Özcan, Ö. (2001). Neşet Ertaş Yaşamı ve Bütün Türküleri. Simurg Yayıncılık.
51. Öztürk, M. (1985). Müzik Ailesinin Nefreti: Heavy Metal, Punk, New Wave. Ayko.
52. Pham, T. (2003). Articulating Feminism and Politics: Third Wave Feminism in Pop Music, [Unpublished M.A. Thesis]. The University of Georgia.
53. Platon. (2010a). Alkibiades I, Furkan Akderin (Çev.). Say Yayınları.
54. Platon. (2010b). Alkibiades II, Furkan Akderin (Çev.). Say Yayınları.
55. Richardson, J.W., Scott, K.A. (2002). Rap Music and Its Violent Progeny: America's Culture of Violence in Context. *The Journal of Negro Education*, 71(3): 175-192.
56. Rolston, B. (2001). This is Not a Rebel Song: The Irish Conflict and Popular Music. *Race and Class*, 42(3): 49-67.
57. Roman, W.J. (2008). Silence and Screams: Nueva Cancion and Its Political Movements in Chile, Argentina and Uruguay, [Unpublished PhD Thesis]. Ball State University.
58. Ross, K. (2010). Satılık Demokrasi, Savaş Kılıç (Çev.). Demokrasi Ne Âlemde? Metis Yayınları.
59. Rousseau, J.J. (2008). Toplum Sözleşmesi Ya Da Siyaset Hukuku İlkeleri, İsmail Yerguz (Çev.). Say Yayınları.
60. Say, A. (2010). Müzik Nedir? Nasıl Bir Sanattır? Evrensel Basım Yayın.
61. Soykan, Ö.N. (1991). Müziksel Dünya Ütopyasında Adorno ile Yolculuk. Ara Yayıncılık.
62. Street, J. (2003). Fight the Power: The Politics of Music and The Music of Politics. *Government and Opposition*. Blackwell Publishing. 113-130.
63. Street, J. (2005). Culture as art, Art as Politics: The Case of Music. *ECRP Joint Sessions of Workshops*, (13): 1-25.
64. Street, J., Hague, S., Savigny, H. (2007). Playing to the Crowd: The Role of Music and Musicians in Political Participation. *Political Studies Association* (10): 1-17.
65. Strong, T.B. (2010). Music, the passions and Political Freedom in Rousseau. Stanley Hoffmann and Christie McDonald (eds). *Rousseau and Freedom*, Cambridge University Press.
66. Suvaković, M. (2013). Aesthetics, Politics and Music in the Context of Critical Theory. *New Sound International Journal of Music* (42): 17-27.
67. Tokel, B.B. (2018). Neşet Ertaş Kitabı. Kapı Yayınları.
68. Touraine, A. (2015). Demokrasi Nedir? Olcay Kural (Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
69. Torres, C.A.R. (2008). The Construction of Identity and Musical Identity: A Literature Review. *Visions of Research in Music Education* (11): 1-11.
70. Yamak, H.Y. (2003). Neşet Ertaş'ın Hayatı ve Eserleri, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

71. Yıldırım, V., Koç, T. (2008). Müzik Felsefesine Giriş. Bağlam Yayınları.
72. Yılman, M. (1992). Demokrasimizin Kültürel Temelleri: Kültürün Demokratikleştirilmesinde Eğitimin Yeri. Reform Matbaası.
73. Zengin, G. (2012). Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2(1): 5-9.